

AWLV-Nieuwsbrief – augustus 2011

Redactie: Joanneke Hees en Robert Hirschel

nummer 30

Van de redactie

Het is te hopen dat u weer helemaal uitgerust bent na deze (natte) zomer, klaar om aan een nieuw seizoen te beginnen. Pak uw agenda er maar vast bij, want de komende tijd staan er weer allerlei interessante activiteiten en evenementen op het programma, genoeg om alle zaterdagen te vullen. Allereerst natuurlijk Open Monumentendag, de week daarna de netwerkdag archeologie van het Erfgoedhuis Zuid-Holland, gevolgd door het 60-jarige jubileum van de AWN en de week daarna een metaalstudiedag van de AWN commissie deskundigheidsbevordering en tenslotte moet er op 8 oktober ook nog geklust worden in onze werkruimte.

Tussen dit alles door komen er binnenkort ook nog meerdere archeologische onderzoeken aan. Alsof dit nog niet genoeg is, zijn er plannen voor twee excursies en hebben we tips voor interessante tentoonstellingen.

Ondertussen is er de afgelopen tijd gestaag doorgewerkt aan de vondstverwerking van boerderij Noorthey. In deze nieuwsbrief geven wij u vast een voorproefje van de leuke vondsten die daar uit komen. Ik wens u veel leesplezier.

Joanneke Hees

Open Monumentendag

Op zaterdag 10 september is het weer Open Monumentendag. Het landelijke thema is dit jaar *Oud gebouw, nieuw gebruik*. De AXLV zal net als vorig jaar met een informatiekraam met vondsten aanwezig zijn bij de Oude Kerk in Voorburg. Daarnaast zullen we een prijsvraag organiseren over de archeologie in onze gemeente.

Oproep: Wij zoeken nog mensen die mee willen helpen om de stand te bemannen en de benodigde materialen van en naar de werkruimte te transporteren. Wie tijd en zin heeft om een paar uur bij de stand te staan, kan zich opgeven bij Joanneke Hees (joanneke.hees@gmail.com / 06-12878775) of Robert Hirschel (hirschelrobert@gmail.com).

Joanneke Hees

Netwerkdag archeologie

Op zaterdag 17 september 2011 organiseert het Erfgoedhuis Zuid-Holland voor de tweede keer een netwerkdag voor belangenbehartigers van archeologie. Dit jaar vindt de dag plaats in Alphen aan de Rijn. Hier wacht de vrijwilligers uit Zuid-Holland een interessant lezingenprogramma over de praktijk in Zuid-Holland. Natuurlijk mag ook een bezoek aan het gloednieuwe Archeologiehuis Zuid-Holland niet ontbreken. U komt toch ook?

Algemeen

In Zuid-Holland zijn veel vrijwilligers in archeologisch werkverband actief. Zij zetten zich belangeloos in voor het behoud en de publieke ontsluiting van het bodemarchief. Het Erfgoedhuis ondersteunt de vrijwilligers en streeft met hen naar een provinciaal dekkend netwerk van belangenbehartigers. In dat kader vindt de netwerkdag voor belangenbehartigers van archeologie plaats. Deze dag is primair gericht op degenen die niet beroepsmatig bij archeologie betrokken zijn en zich actief inzetten in gemeente of regio. Maar ook het professionele veld is welkom, evenals de medewerkers van Zuid-Hollandse gemeenten die met archeologie te maken hebben tijdens hun werkzaamheden.

Programma

Het ochtendprogramma is goed gevuld met interessante lezingen van zowel vrijwilligers als beroepsarcheologen. De maatschappelijke rol die vrijwilligers als belangenbehartiger van archeologie in Zuid-Holland spelen staat hierbij centraal. Ook actuele ontwikkelingen uit het archeologisch werkveld worden belicht, waaronder natuurlijk de totstandkoming van het Archeologiehuis Zuid-Holland. Na de lunch brengen we gezamenlijk een bezoek aan dit bijzondere gebouw waar de meest belangwekkende bodemvondsten uit onze provincie worden gepresenteerd. Voor een uitgebreid programmaoverzicht kunt u terecht op onze website.

Aanmelden

De netwerkdag voor belangenbehartigers van archeologie in Zuid-Holland vindt dit jaar plaats op **zaterdag 17 september** van **10.00 tot 14.30 uur** aan de **Archeonlaan 1** in **Alphen aan den Rijn**.

U kunt zich online aanmelden voor de netwerkdag via het inschrijfformulier op onze website. Indien u niet over internet beschikt kunt u ons schrijven of bellen. Geeft u dan uw contactgegevens door en de organisatie waarvoor u zich als vrijwilliger inzet.

Erfgoedhuis Zuid-Holland
Netwerkdag archeologie
Postbus 3092
2601 DB Delft
www.erfgoedhuis-zh.nl
015-215 43 50

Deelname aan de netwerkdag kost €15,-. Dit is inclusief lunch en bezoek aan het Archeologiehuis Zuid-Holland en Archeon. Aan de netwerkdag is een maximum aantal deelnemers verbonden. Inschrijving vindt plaats op volgorde van aanmelding. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Janneke van Haver-Plas via bovenstaand telefoonnummer.

Archeologie als passie: 60 jaar AWN

Dit jaar bestaat de AWN alweer 60 jaar. Dit jubileum wordt gevierd op zaterdag 24 september in het Rijksmuseum van Oudheden. Deze dag biedt een gevarieerd programma met uiteenlopende activiteiten en is niet alleen toegankelijk voor leden, maar ook voor geïnteresseerden. AWN-leden hebben de uitnodiging reeds ontvangen bij de laatste Westerbeem. Het volledige programma is te vinden op www.awn-archeologie.nl. Komt allen!

Metaaldag

Op zaterdag 1 oktober organiseert de commissie deskundigheidsbevordering van de AWN een materiaalstudiedag over metaal. Het doel is om de kennis van de AWN-leden over metaal uit archeologische context te vergroten. Het programma zal deels uit lezingen en deels uit workshops bestaan, waarbij diverse aspecten van het metaalonderzoek aan bod komen, zoals munten, detectorvondsten en metaalrestauratie. De dag zal gehouden worden in het gebouw van de archeologische dienst van Zwolle.

Meer informatie over aanmelden en het programma volgt binnenkort. Of anders kunt u contact opnemen met Kees Daleboudt van de commissie deskundigheidsbevordering: cdaleboudt@planet.nl.

Joanneke Hees

Klusdag

Aangezien onze werkruimte nog wel wat onderhoud kon gebruiken, hebben op zaterdag 7 mei diverse leden de handen uit de mouwen gestoken op de klusdag. Er is goede voortgang gemaakt met vooral het schilderwerk aan de buitenkant van het gebouw.

Tevens heeft het bestuur van de gelegenheid gebruik gemaakt om Martin van Rijn een envelop met inhoud te overhandigen als welgemeende dankzegging voor het vele werk dat hij heeft verzet aan het opknappen van de werkruimte na de brand. Martin, bedankt!!

Echter, de kluslijst was zo lang dat het niet mogelijk was om alles in een dag af te krijgen. Op **zaterdag 8 oktober** staat er derhalve een nieuwe klusdag gepland. Wie heeft er tijd en zin om mee te helpen met klussen, opruimen en schoonmaken? Voor de lunch wordt gezorgd. Je kunt je aanmelden bij ondergetekende (joanneke.hees@gmail.com / 06-12878775).

Joanneke Hees

Opraving Damlaan 1

In verband met een nieuwbouwproject zal binnenkort archeologisch onderzoek uitgevoerd moeten worden aan de Damlaan 1, hoek Damplein. In het advies naar aanleiding van het inventariserend archeologisch onderzoek van RAAP van enkele jaren geleden wordt geadviseerd om dit uit te laten voeren door de AWLV. Momenteel wordt overleg gevoerd met aannemer Schouten B.V. en Lauren Bruning van de gemeente, die het Programma van Eisen schrijft waaraan het onderzoek moet voldoen.

De verwachting is dat het onderzoek binnenkort van start zal gaan. Wie interesse heeft om mee te graven, kan contact opnemen met Bram van den Band (a.p.vanden.band@tele2.nl / 070-3175534).

Joanneke Hees

Meer toekomstig onderzoek

Ook op een drietal andere locaties krijgt de AWLV hoogstwaarschijnlijk binnenkort het verzoek van de gemeente om graafwerkzaamheden archeologisch te begeleiden. Het gaat om twee plaatsen in Voorburg, o.a. een perceel aan de Prinses Mariannelaan (kans op Romeins), en een locatie in Stompwijk.

Wie op de hoogte wil blijven en misschien mee wil graven, kan zich melden bij Martin van Rijn (martinvanrijn@online.nl / 070-3175922).

Joanneke Hees / Martin van Rijn

Update archeologische kaarten

Enkele jaren geleden hebben de drie gemeenten Leidschendam-Voorburg, Voorshoten en Wassenaar een archeologische beleids- en verwachtingskaart laten maken. Inmiddels is echter gebleken dat deze kaart aan een update en verfijning toe is, omdat sommige gebieden ten onrechte een te hoge of te lage verwachting hebben. Bij het maken van de nieuwe kaart is ook de inbreng van de archeologische werkgroepen wederom gewenst. De bedoeling is dat het document begin volgend jaar door de respectievelijke gemeenteraden kan worden besproken.

Joanneke Hees / Martin van Rijn

Excursies

Dit najaar staan er twee excursies op stapel. Waarschijnlijk in oktober willen we een excursie organiseren naar Ahrweiler en Born in Duitsland, waar te midden van de heuvels met druiventrossen twee uitstekend bewaarde

Romeinse villa's liggen. Aangezien dit wat veel is voor op een dag, is het plan om er een tweedaagse weekendexcursie van te maken. Voor meer informatie kunt u terecht bij Joanneke Hees.

De Romeinse villa van Ahrweiler (foto: Halinka Berlage).

Tevens willen we graag een bezoek brengen aan Museum Paul Tetar van Elven in Delft, waar Alexandra Oostdijk sinds vorig jaar conservator is. Dit museum is het voormalige woonhuis van de kunstschilder en verzamelaar Paul Tetar van Elven en een van de 100 best bewaarde Nederlandse interieurs uit de 19^e eeuw. De excursie naar het museum zal waarschijnlijk gecombineerd worden met een bezoek aan de archeologische dienst van Delft of restauratiebedrijf Archeoplan, maar het programma is op dit moment nog niet geheel bekend. Voor meer informatie kunt u terecht bij Alexandra Oostdijk:

(alexandra.oostdijk@planet.nl).

Joanneke Hees

Museum Paul Tetar van Elven in Delft.

Tentoonstelling Expeditie Steentijd

Voor wie de afgelopen maanden de reizende tentoonstelling over de Vlaardingen-cultuur in het Stedsmuseum Leidschendam-Voorburg heeft gemist, volgt een herkansing. Hetzelfde geldt natuurlijk voor al die anderen die van deze cultuur maar geen genoeg kunnen krijgen. In het Atrium van het Stadhuis in Den Haag is van 16 augustus 2011 tot en met 8 september 2011 de betrokken tentoonstelling *Expeditie Steentijd. Vlaardingen-cultuur: jagers worden boeren* (nogmaals) te zien. Wat deze tentoonstelling in het Atrium bijzonder maakt, is dat daar de eerste resultaten worden gepresenteerd van het onderzoek dat door de afdeling archeologie van de gemeente Den Haag in het voorjaar van 2011 is uitgevoerd in het Wateringse Veld. Duizenden aardewerkscherven en vuurstenen werktuigen zijn daar van deze cultuur gevonden, terwijl in de grote verzameling grondsporen de resten zijn herkend van ten minste drie huisplattegronden.

Robert Hirschel

Archeologiehuis Zuid-Holland

Prinses Máxima opende dinsdagmiddag 23 augustus het Archeologiehuis Zuid-Holland op het terrein van Archeon in Alphen aan den Rijn. Het Romeins Museum Alphen aan den Rijn, het Provinciaal Archeologisch Centrum en de Archeologische Werkgemeenschap Nederland, afdeling Rijnstreek, zijn hierin ondergebracht. Het archeologiehuis presenteert opgravingen uit Zuid-Holland vanaf 8000 voor Christus tot aan de 18e eeuw. In het Romeins Museum Alphen aan den Rijn staan de opgravingen van het oude Romeinse fort Albaniana centraal.

Verborgene Bodemschatten

Eeuwenlang lag ons Romeinse erfgoed verscholen in de oude oevers van de Rijn. Toen het Stadshart verrees, werd pas goed duidelijk over welke historische rijkdom onze bodem beschikte. Onderzoekers van de Nijmeegse Radboud Universiteit konden hun enthousiasme amper onderdrukken toen zij in Alphen aan den Rijn de ene na de andere verrassende vondst deden. Albaniana, het fort dat een belangrijke schakel van de Limes uitmaakte, werd stukje bij beetje blootgelegd. In het spoor van de Romeinen kwam het roemruchte begin van onze jaartelling weer tot leven.

Bewonder het verleden

Jarenlang verdwenen de bodemschatten in het opslagdepot van de provincie. Munten, sieraden, aardewerk en wapenuitrustingen lagen er te wachten om afgestoft en bewonderd te worden. Vanaf augustus 2011 krijgen zij de ereplaats die zij verdienen in het Romeins Museum Alphen aan den Rijn, gevestigd voor de entree van Archeon. In de Villa van Rijswijk kan het publiek het Romeinse verleden van Alphen aan den Rijn en Zuid-Holland bijna aanraken. Maquettes, reconstructions en audiovisuele presentaties vertellen het verhaal van vroeger op een eigentijdse manier.

Frits Kleinhuis geeft uitleg aan Prinses Maxima.

Verslag van de Algemene Ledenvergadering

Op woensdag 27 april jl. vond in de werkruimte de Algemene Ledenvergadering van onze vereniging plaats. De opkomst was met 17 aanwezigen zeer behoorlijk te noemen. De voorzitter leidde de aanwezigen op de van hem bekende wijze langs de verschillende agenda-punten. Heikele onderwerpen waren er dit jaar niet aan de orde, zodat de meeste punten zonder veel problemen konden worden afgedaan. Dat het wel en wee van de vereniging de aanwezigen nauw aan het hart gaat, bleek regelmatig uit vragen en adviezen aan het bestuur. Na ruim drie kwartier sloot de voorzitter het formele deel van de avond af en kon de ruimte worden ingericht voor de interessante lezing van ons lid Julius van Roemburg over zijn scriptieonderwerp inzake Romeinse militaria uit de 'civiele' nederzettingen uit een deel van Zuid-Holland (tussen Rijn en Maas), waarbij hij tevens antwoord probeerde te geven op de vraag in hoeverre het beeld uit deze regio vergelijkbaar is met het beeld uit de Bataafse regio. De avond werd besloten met een drankje en een hapje.

Robert Hirschel

Spreukbordje: wie kent dit?

Tussen de vondsten van boerderij Noorthey (zie ook hieronder) kwam een groot deel van een leuk spreukbordje tevoorschijn. Echter, de tekst vertoont enkele hiaten en wij zijn er tot nu toe niet achtergekomen hoe de volledige spreuk heeft geluid.

Spreukbordje van boerderij Noorthey (foto: Joanneke Hees).

[. . .] tijt heeft
[. . .] de tijt ver-
beit de tijt komt
dat hij tijt be
schreit

Wie kan ons helpen deze spreuk verder aan te vullen?

Joanneke Hees

Kleipijpen gevonden bij de boerderij Noorthey te Leidschendam, voorheen Veur.

In het jaar 2000 heeft de Archeologische Werkgroep Leidschendam enkele proefsleuven gegraven op het terrein van boerderij Noorthey aan de Noortheylaan 1a in Leidschendam, voorafgaande aan een ingrijpende verbouwing en restauratie (zie ook het verslag van ons recente bezoek aan deze boerderij in de vorige AWLV-Nieuwsbrief). Daaruit kwam een omvangrijke hoeveelheid post-middeleeuws vondstmateriaal tevoorschijn. Aan de uitwerking van dit materiaal wordt al een hele tijd gewerkt met als einddoel een publicatie.

In het algemene rapport over Noorthey zal een apart hoofdstuk gewijd worden aan de gevonden kleipijpen. In afwachting daarvan

worden hier vast enkele leuke voorbeelden uitgelicht.

Tijdens de opgraving werd een afvalkuil gevonden, waaruit onder andere een aantal kleipijpen tevoorschijn kwamen. Deze afvalkuil werd doorsneden door een sloot, die rond 1800 gedempt is. Alle vondsten zijn dan ook van vóór het jaar 1800.

Kleipijpen werden gemaakt en gebruikt in de periode van omstreeks 1600 tot 1850. Verder is een duidelijke markering mogelijk welk type in welke periode gemaakt werd. In een internetartikel gepubliceerd door Jan van Oostveen wordt onder andere onder het kopje “kleipijpproductie” een overzicht gegeven van de modellen per periode, gevonden in Amsterdam. Amsterdam was in die periode een toonaangevende handelsplaats waar innovatieve producten werden geïntroduceerd zoals tabak. Omdat tabak in de beginperiode erg duur was, waren de pijpmodellen aanvankelijk nog klein.

Van Oostveen geeft in zijn artikel aan dat het dubbelconische ketelmodel gemaakt werd van 1600 tot omstreeks 1690. Daarna werden de tabakskosten lager, waardoor er meer vraag ontstond naar pijpen in andere modellen en met een grotere kop. De volgende typen ketels kunnen we nu onderscheiden: trechtervormig, ovoïde, het kromkopmodel en later het rondbodemmodel. Ook heeft Van Oostveen zich niet beperkt tot alleen de productieplaats Gouda. Hij meldt ook vondsten uit andere steden, o.a. Schoonhoven, Leiden, Gorinchem en Dordrecht. Bij de opgraving op boerderij Noorthey werden kleipijpen gevonden uit bovengenoemde steden.

In Amsterdam zijn de volgende typen in gebruik geweest: het trechtervormig model van omstreeks 1660 tot 1750, het ovoïde model vanaf omstreeks 1710 tot 1850, het kromkopmodel van omstreeks 1720 tot 1850 en als laatste het rondbodemmodel vanaf 1710 tot ongeveer 1850. Doordat de productietechniek in de loop der tijd verfijnder werd, konden dunnere stelen worden gemaakt. We zien dan ook dat het rookkanaaltje dunner werd.

De vondsten van Noorthey zijn met deze gegevens vergeleken. Nadat de scherven van de pijpen gewassen waren, werden ze zoveel mogelijk gereconstrueerd. Echter een compleet exemplaar was niet samen te stellen. Daarna werden de scherven van een vondstnummer voorzien. In totaal zijn er 24 pijpenkoppen gevonden, waarvan 6 stuks dubbelconisch, 13

stukks ovoïde en 5 stuks trechtervormig. De oudste modellen onder de gevonden pijpen zijn gedateerd vanaf omstreeks 1650.

Van elk ketelmodel wordt in dit artikel slechts een exemplaar beschreven.

De afbeeldingen van de reliëffiguren zijn vaak onduidelijk. Mogelijk wordt dat veroorzaakt door versleten stempeltjes waarmee de figuren aangebracht zijn.

Literatuur:

- Duco, D.H., *Merken van Goudse pijpenmakers 1660-1940*, Lochem 1982.
- Duco, D.H., *Merken en merkenrechten van pijpenmakers in Gouda*, Amsterdam 2003.
- Meulen, J. van der, en H. Tupan, *De Leidse tabakspijpmakers in de 17^e en 18^e eeuw*, Hoogezand 1980.
- Oostveen, J. van, <http://www.xs4all.nl/~kleipijp/kleipijp/>, 2010.

Ton Gribnau

Voorzitter AWLV: Kees van der Brugge
Oostvlietweg 12 B, 2266 BL Leidschendam
070-3272859

Secretariaat: mr Robert Hirschel
Rodelaan 155, 2272 SB Voorburg
070-3862998

Werkruimte: Van Naeltwijckstraat 9a,
2274 NV Voorburg
Werkavonden woensdag vanaf 20.00 uur.

E-mailadres van de redactie:
joanneke.hees@gmail.com

Vondst Noordheylaan	Vergelijkingsmateriaal	Omschrijving
		Pijpenmaker uit Gouda Pijpenkop: ± 1750 Model: Ovoïde Reliëfmerk: Gekroonde 53 Bijmerk: Wapen van Gouda S Pijpenmaker: Jacob van der Want Opmerking: De kroon is het type keizerskroon dat gebruikt is in de periode 1740 – 1760
	 	Pijpenkop: Midden 17e eeuw Model: Dubbelconisch Hielmerk: HB gekroond monogram Pijpenmaker: Hendrik Beyfort Literatuur: Van der Meulen/Tupan, blz. 37, nr. 15
		Pijpenmaker uit Gouda. Pijpenkop: Tweede kwart 18e eeuw Model: Trechter Reliëfmerk: Man in de boot Pijpenmaker: Jan IJserman Literatuur: Duco, nr. 165